

Цепкало Т.О. Інтерпретація символу місяця в ліриці Павла Тичини // Поетика художнього тексту: [матеріали Всеукраїнської наук. конференції (Херсон, 20 травня 2016 р.) / ред. А.В. Демченко та ін.]. – Херсон: ХДУ, 2016. – С.80-82.

Т.О. Цепкало
tanuysya@ukr.net

м. Херсон

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМВОЛУ МІСЯЦЯ В ЛІРИЦІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Ключові слова: *символ, архетипний образ, міфологема місяця, міфопоетика, світогляд.*

Український символізм ознаменував собою розвиток нової художньої свідомості, орієнтуючи національний літературний процес на західноєвропейську культуру, урізноманітнив художні можливості митця, насичуючи твір сугестивними образами, синестезією відчуттів, таємничістю, музичністю, містицизмом, що були відбиті в руслі національних традицій українського народу. Яскравими прикладами такого естетичного феномену стали твори П. Тичини.

Стрижневою концепцією символістів було вчення О.Ф. Лосева про символ, що в працях вченого порівнюється із поетичною метафорою на основі ідеї речі та образу речі, але протиставляється їй наявністю «того загадкового предмета, на який би вказувала її ідейна образність як на щось стороннє» [3, с. 8]. Окрім того, вчений підносить символ на рівень ідеї, наділяючи його важливим соціальним значенням: «Символ, що ми характеризуємо математичною мовою як функцію (у цьому випадку життя й дійсності), розкладену в нескінченний ряд, де кожен член з більшим або меншим наближенням прагне виразити споконвічну функцію, межу, тільки й здатний зобразити життя людини в її безперервно-еволюційному й перервно-

революційному розвитку, коли вона прагне до загальнолюдських ідеалів правди й справедливості» [3, с. 8].

Символом кохання постає міфологема місяця у вірші П. Тичини «Ай-Петрі» з «Кримського циклу»: *«Яке бажання стріч! / Мов Дафніс той і Хлоя, / при місяці там стоя, / шепочуться всю ніч»* [6, с. 382]. Ця поезія є своєрідною рецепцією світової культурної спадщини, автор апелює до сюжету давньогрецького буколічного роману Лонга «Дафніс і Хлоя»: Якщо Дафніс – персонаж міфологічний [4, с. 175], то Хлоя – образ, вигаданий античним письменником, який склав легенду про кохання цих юних осіб. Таким чином, лунарний образ набуває значення покровительства закоханим.

Лірична тональність пронизує більшість поетичних творів П. Тичини. Проектуючи любовні мотиви на архетипний образ місяця, виявляємо його роль та функціональність у поетичному відображенні людських почуттів, якими, зрештою, наділяється і саме нічне світило, що виражається через уособлення, розгорнуті метафори та метамовні засоби, а саме: алюзія, алегорія, підтекст.

Ніжні взаємини між різними явищами природи описує П. Тичина в ліричному творі «Інакше плачуть хмари і стогне буйний вітер...», оприявнюючи особисту світоглядну позицію: *«Ридма ридають хвилі, а морю пишуть ріки, / Що води їх сміються від сонця і вітрів... / Як тихо лебедіють до місяця осики – / Щоби й не потривожить поснулих бур'янів!»* [6, с. 340]. Міфологічний наратив, втілений в метафоричній картині, вписується в гармонійний універсум світового порядку, де астральні світила та земні стихії є невіддільними та спорідненими, утверджуючи єдність світобудови. Посилення експресивності поетичного тексту досягається завдяки стилістичному прийому тавтології *ридма ридають хвилі*.

Упорядковану структуру Всесвіту представлено у вірші П. Тичини «Мов пущене ядро з гармати...» з циклу «В космічному оркестрі», де геліоцентризм відходить на другий план: *«Мов пущене ядро з гармати, / земля круг сонця творить цикл. / Тюпцем круг неї лисий місяць, – / беззубо дивиться в монокль»* [6, с. 96]. Лунарний образ набуває амбівалентного значення – в буквальному та

міфологічному планах й відповідно виступає як супутник Землі та як нічне Око, вірування в яке відоме серед слов'ян з давніх давен [2, с. 305]. Глибока метафоризація та поєднання різнорідних тлумачень нічного світила є віддзеркаленням міфологічної моделі світу автора.

Зустрічаємо також народнопісенні мотиви у ліриці П.Тичини. Так, у вірші «Я хотів би умерти при заході сонця...» рецепція міфологеми хмар у взаємодії із нічним світилом суголосна із фольклорною традицією: *«Я хотів би, щоб в північ мене поховали, / Щоб над мною ніхто не зітхав і не плавав – / Тільки б місяць дивився, закутавшись в хмари, / Кидав землю грабар, стугоніла б труна, / Та тумани вставали неначе примари – / Й, мов не здужавши далі іти, / Обнімали хрести»* [6, с. 320]. Тут ліричний герой запрошує місяця на свій похорон, але той не реагує на земні події, є байдужим спостерігачем, що спокійно кутається в хмари. Метафорична картина на кладовищі створює страхітливий ефект, а екзистенційні настрої митця досягають кульмінаційної точки, реалізованої прагненням померти на самоті. В кожній строфі підтримується напруження, яке забезпечується синестетичними образами – звуковими, зоровими, тактильними, що є характерним для стильової манери українських поетів початку ХХ століття.

Лірика українських символістів стала відгуком на трагічні наслідки війни, що яскраво передається через архетипний образ місяця. Показовою у цьому плані є рання лірика П. Тичини, який гостро реагував на воєнні події 1917-1919 рр. У поезії «Встав на розвідку місяць повний...» поет залучає до боротьби з ворогом навіть небесне світило, якому допомагають всі природні реалії землі: *«Встав на розвідку місяць повний, / цвітуть сади. / Поставили біля кулемета – / сиди. / Пробігли тіні / за кладовищем, у гай... / Зашелестіли тополі: / – Починай! / І раптом іззаду: / – Врозсипну! / Коли б знаття, що ворог – / об би сипнуть. / Прошив повітря, построчив / десь за горою кулемет. / Півні співають, місяць повний, / зоряний намет»* [5, с. 63]. Бажання ліричного героя перемогти у борні настільки сильне, що він прислухається до кожного шелесту дерев, помічає кожен рух тіней, розчиняється в навколишньому світі. Місяць

він сприймає як розвідника, зоряне небо – як намет. Невідомий солдат живе цією боротьбою, є частиною її, і всі його думки та почуття споріднені з бажанням знищити ворогів, що свідчить не про жорстокість, а про патріотизм сина своєї країни. Пейзажний опис у цьому творі різко контрастує із становищем, в якому знаходяться бійці, але такий прийом забезпечує підсилення трагізму громадянської війни. Співзвучність таких мовних одиниць, як «вросипну» та «об би сипнуть», «півні» та «повний» надають віршові більшої поетичності, що знову ж таки протиставляється прозі бойових дій.

Революційним духом просякнутий також поетичний твір П. Тичини «На могилі Шевченка» зі збірки «Плуг» (1920), де ретроспективні спогади ліричного персонажа про його участь у боротьбі за свободу країни поєднуються із громадянською позицією відомого українського поета Т. Шевченка: *«Пригадую: в ріці / задумавсь місяць... / Кривавивсь місяць по краям. // Заснув товариш мій селяк. / ...а там не випустим із рук! / І враз заплакала вода... / І ні в кого було спитать: / кого ж нам на Вкраїну ждять?»* [6, с.69-70]. Навколишній світ теж реагує на війну, стає тривожним і безпорадним, співчуває бійцям, видозмінюється. Так, місяць тут зображений кривавим, що імплікується як символ смерті та розрухи. «Насильно пролита кров – символ ворожнечі й війни, страждань і горя» [1, с. 364]. А стилістичний плеоназм *«заплакала вода»* є не лише засобом підсилення експресії у вираженні почуттів до Батьківщини, але також є тим компонентом, у якому звучить засудження бойових дій, їх абсурдність та невизначеність майбутнього рідної землі.

Отже, міфологема місяця в ліриці П. Тичини набуває різних символічних значень – від покровительства закоханим до семантики смерті. Поет-символіст поєднує в інтерпретації лунарного образу мотиви світової міфології та етнонаціональні фольклорні елементи, вибудовує власну картину світу.

Список використаних джерел:

1. Багнюк А. Символи українства. Художньо-інформаційний довідник / А.Л. Багнюк. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 512 с.

2. Войтович В. Українська міфологія / В.М. Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
3. Лосев А. Символ и художественноетворчество / А.Ф. Лосев // Известия АН СССР. Отделениелитературы и языка. – Т. XXX. Вып. 1. – М. : [б.м.], 1971. – С. 3-13.
4. Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е.М. Мелетинский. – 4-е изд. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 1998. – 736 с.
5. Тичина П. В серці у моїм... : Вірші та поеми [Текст] / П.Г. Тичина; Вст. ст. Л. Новиченко. – К. : Дніпро, 1970. – 304 с.
6. Тичина П. Золотий гомін: Вибрані твори [Текст] / П.Г. Тичина; Упоряд., вступ. ст. С.А. Гальченка. – К. : Криниця, 2008. – 608 с.